

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ'NİN TESDÎS-İ NA'T-İ ŞERÎF-İ NÂBÎ'Sİ VE TAHLÎLİ

Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tasdis-i Na't-i Sharif-i Nâbî and Its Analysis

This study is about "Na't-ı Sharif" that has been written by poet Nabi while he was going to hajj together Baltacı Mehmet Pasha and "Tasdis" that has been written by Tahir al-Mawlawi in addition to this Na't-ı Sharif. Both Na't-ı Sharifs were elaborated, information about their literary and technique features was given and both of them were explained and analyzed. So, both Na't-ı Sharifs were introduced to the environment of science an literature.

GİRİŞ

Urfalı Yusuf Nâbî (v.1124/1712)¹, 24 yaşında İstanbul'a gelmiş, Musahip Mustafa Paşa'ya intisap etmiş ve onun divân kâtibi olmuştur. Bu görevde iken, bir ara, aklına hacca gitmek gelmiş, bu arzusu yerine getirilmek üzere Râmî Mehmed Paşa ile birlikte yola çıkarlar. Nâbî, yolculuk sırasında, yazılış nedenini az sonra belirteceğimiz bir Na t yazar. Nâbî'nin yazdığı bu Na t², 5 beyit olup gazel tarzında yazılmıştır.

Nâbî'nin Na'tinin Yazılış Sebebi

Osmanlı Müellifleri'nde³ yer alan "Medîne-i Münevvere'de Ravza-i Mutahhara'ya ta'lik olunmak üzere yazdığı manzûme-i ra'nâdır" cümlesine bakı-

¹ Nâbî hakkında bkz. Ş. Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul 1316, VI, 4534;Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, III, 448;Kâdi-asker Sâlim Efendi, Tezkire-i Sâlim, Der-sa'âdet 1315, s.628-30; İnehan-zâde Mehmet Nâil, Tuhfe-i Nâil (haz. C. Kurnaz, M. Tatçı), Ankara 2001, II, 1003; Abdülkâdir Karahan, İslâm Ansklopedisi, İstanbul 1964, IX, 3 (Nâbî mad); Mustafa Kutlu, Nâbî Yusuf, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1986, VI, 492 (Nâbî Yusuf mad.); Abdülkâdir Karahan, Nâbî, Ankara 1987, s.23; Haluk İpekten ve ark., Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988, s.310.

² Bu na't için bkz. Emine Yeniterzi, Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji), Ankara 1993, s.40.

³ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, III, 448.

İrşa, bu Na't-i Şerif sanki Nâbî'ye sipariş verilmiş, Nâbî de onu Kubbe-i Hadrâ (Ravza-i Mutahhara)'ya asılmak üzere yazmış gibi bir şey anlaşılmaktadır. Abdülkâdir Karahan'ın verdiği bilgiye⁴ göre ise, na't'in yazılış sebebi şöyledir.

Nâbî, şeh-zâdelere yazdığı Sûrnâme⁵ ile, çeşitli olay ve binalar için düşürdüğü tarihler, hikemî söz ve şiirleriyle kendisi için iyi bir muhit hazırlamış, devlet ricâlinin de dikkatlerini üzerine çekmiş bulunuyordu. Bir ara Nâbî 'nin aklına hacca gitmek gelmiş, bu arzusunu hâmisî Musâhib Mustafa Paşa'ya iletti. O da, onun bu içten dileğini hoş karşılamış ve destek vermiştir. Durum padişaha intikal ettirilir. Haremeyn-i Şerifeyn'i öven bir de kasîde sunulan Sultan IV. Mehmed, şairin bu arzusuna gereken ilgiyi gösterir. Derhal Mısır vâlisi Abdurrahman Paşa'ya şu emri ferman buyurur: "Refah üzere haccettirmek murâd-ı hümâyûnumdur. Hacc-ı mebrûrunda sa'y-i meşkûrunuz bile bulunmak matlûbumdur".⁶ Bu ferman üzerine, Nâbî, Râmî Mehmed Paşa ile birlikte yola çıkarlar.

Halk arasında yaygın olan kanâate göre ise, bu Na't-i Şerif'in yazılmasına sebep, hac kâfilesî Medîne-i Münevvere'ye yaklaştıkları bir sırada vakit gece vaktidir. Nâbî'nin gözlerine, Hz. Peygamber'e olan aşkıdan dolayı, uyku girmez. Bir devlet adamı olan Râmî Mehmed Paşa ise, ayakları Kible'ye karşı uzanmış olduğu hâlde, uykuya dalmış uyumaktadır. Bu duruma fevkalâde üzülen Nâbî, kuvvetle muhtemeldir ki, bu Na't-i Şerif'i irticâlen söylemiş ve yüksek bir sesle terennüm etmeye başlayınca Paşa uyanır ve hemen toparlanır. Kâfile Ravza-i Mutahhara'ya iyice yaklaştıklarında, Mescid-i Nebî'nin bütün minârelerinden, ezândan önce, müezzinlerin bu şiiri okudukları duyulur. Yine yaygın olan bir başka inanca göre de, Hz. Peygamber, müezzinlerin rüyâlarına girerek, müezzinlere bu Na't-i Şerif'i okumalarını tavsiye etmiş olmasıdır. Bu hâdise, Nâbî'nin halk arasında bir ermiş gibi kabul edilip inanılmasına da vesile olmuştur.

Tâhiru'l-Mevlevî (1294-1877/1371-1951)

Tâhiru'l-Mevlevî (Olgun) şair, yazar, gazeteci ve edebiyat araştırmacısı olarak XX. yüzyılın dikkate değer isimleri arasında yer almaktadır. Hademe-i hâssa başçavuşlarından Hacı Mustafa Safvet Bey'in oğludur. 1877 [5 Ramazan 1294] tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Vefatı ise 1951 (1371)'dir. Gülhâne Askerî Rüşdiyesi'ni, Menşe-i Küttâb-ı Askeriye Mektebi'ni bitirmiş olup uzun bir müddet Dâruşşafaka ve Kuleli Askerî liselerinde Arapça, Farsça, Türk edebiyatı ve Tarih dersleri vermiştir. Son yıllarında İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu'nda görev alarak Türkçe yazma divanların kataloglarının hazırlanmasında bir hayli emek sarfetmiştir. Mevlevî tarikatına müntesip olup yazı ve şiirlerinde Tâhiru'l-Mevlevî imzasını kullanmıştır. Divan şiiri tarzında eserler veren Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat tarihi alanında araştırmalar yapmış olup, biyografiler yazmıştır. Mahfil adında bir de dergi çıkarmıştır (1920-1926, 68 sayı). Eserlerinden bazıları şunlardır:

⁴ Abdülkâdir Karahan, Nâbî, Ankara 1987, s.9-11.

⁵ Sûrnâme-i Nâbî, III. Mehmed'in oğullarının 1675 yılında yapılan sünnet düğünü münasebetiyle kaleme alınmıştır. (Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1998, VIII, 57).

⁶ Kâdi-asker Sâlim Efendi, a.g. tezkire, s.629; A. Karahan, a.g.e., s.10.

Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ (manzum, 1897), Dîvânçe-i Tâhir (1900), Cengiz ve Hülâgu Mezâlîmi (1916), Nazım ve Eşkâl-i Nazım (1913), Manzum Bir Muhtıra (Edebiyat Tarihi, 1931), Edebiyat Lügatı (1936, yeni baskı: K. Edip Kürkçüoğlu, 1973), Fuzûli'ye Dâir (1936), Germiyânlı Şeyhî ve Har-nâmesi (1949), Mesnevî Dersleri I (1949).⁷

Tesdîs

Tesdîs: Bu kelime (s d s) kökünden olup Sûdüs, bir bütünün altıda bir parçası, demektir. Sedese, bir bütünün altıncısı oldu, veya malının altıda birini aldı, anlamına gelmektedir. Tesdîs ise, ziyâde babdan, tef'îl kalıbında olduğundan, altıya çıkarma, veya altıya bölme, bir şekli altı köşeli yapma, demektir. Bir başka anlamı da, bir gazelin her beytine dört mısra ilave etmekle altışar mısra'lı bendler oluşturmak, demektir.

Edebi bir terim olarak tesdîs, bir manzûmenin her beytine dört mısra' ilaveyiyle onu müseddes bir bend hâline getirmektir. Ancak, terbi' ve tahmîsde olduğu gibi, tesdîsde de şart olan, yapılacak ilave mısraların tesdîs edilecek beyit ile kâfiyeli olmasıdır.

Muallim Nâcî (1850-1893) ise, tesdîs'i iki şekilde ta'rif etmektedir. Birincisi, "önceden söylenilmiş bir manzûmenin her beytini matla'da her iki mısraıyla, diğerlerinde yalnız birinci mısraıyla aynı kâfiyede (hem-kâfiye) olmak üzere, asıl beyitten önce dört mısra ilâve ederek altı mısraya çıkarmaktır.". İkincisi, "tesdîs daha çok seçilmiş matla'larda yapıldığından şöyle de söylenebilir: "Önceden söylenilmiş bir matla'ı birinci bendde onun her iki mısraıyla aynı kâfiyede olmak, diğer bendlerde yalnız ilâve mısralar birbiriyle kâfiyeli olmak üzere, asıl beyitten önce dört mısra ilâve ederek, mısra sayısını altıya çıkarmaktır". Tesdîs'de aranan şart ise, önceki matla' veya manzûmenin ölçü ve kâfiyesi nasılsa, ilâve mısraların ölçü ve kâfiyeleri de öyle olmalıdır. Buna göre, tesdîs'de kâfiye şeması şöyledir: (a a a a a a / b b b b b a / c c c c c a / d d d d d a).⁸

Tahlilini yapacağımız gazel, Nâbî 'nin hacca giderken (1678) yazdığı bir Na't-i Şerif ve Tâhiru'l-Mevlevî'nin bu gazele yapmış olduğu tesdîs olduğundan, na't'in kısaca tarifini vermek istiyoruz.

Na't

Na't, kelime anlamı itibariyle vasıf, medih ve sena ile beraber ta'rif ve tavsif

⁷ Tâhiru'l-Mevlevî hakkında verilen bilgiler için bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul 1969, s.1820; Mehmet Nâil Tuman, a.g.e., II, 582; Tâhiru'l-Mevlevî, Edebiyat Lügatı, (Haz.: K.E. Kürkçüoğlu), İstanbul 1973, s.6-9; Türk.Dili ve edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1990, VII, 118; Tahir Olgun, Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dâir Edebî Mektuplar (Haz.: C. Kurnaz), Ankara 1995, s.7; Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları (Haz.: C. Kurnaz, Gülgün Erişen), Ankara 1995, s.7.

⁸ Tesdîs için bkz. İbrahim Mustafa ve ark., el-Mu'cemü'l-Vasit, İstanbul 1406 (1986), s.423 (s d s mad.); Ş. Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, Der-sa'âdet 1317 (1899), s.403 (tesdîs mad.); Muallim Nâcî, Istılahât-ı Edebiyye, İstanbul 1307 (1889), s.198 (tesdîs mad.); Tâhiru'l-Mevlevî, Edebiyat Lügatı (Haz.: K. E. Kürkçüoğlu), İstanbul 1973, s.167 (tesdîs mad.); İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1990, s.490 (tesdîs mad.); Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara 1997, s.230.

etmek, demektir. Edebî bir terim olarak Na't: "Divan edebiyatında, özellikle Hz. Peygamber, dört halife (çâr yâr-ı güzîn) ve Hz. Ali vâsfinda yazılan şiir ve man-zûmelerdir. Hz. Peygamber için yazılan şiirlere Na't-i Şerîf, Hulefâ-i Râşidîn için yazılanlara Na't-i çâr Yâr, Hz. Ali için yazılan şiirlere de Na't-i Ali denilmektedir.⁹

Bu makâlede, asıl ele almak istediğimiz konu, Nâbî 'nin hacca giderken yazdığı bilinen Gazel tarzındaki Na't-i Şerîf'i ile birlikte, Tâhiru'l-Mevlevî'nin Beyânü'l-Hak Mecmû'ası'nda¹⁰ yayımlanmış bulunan Tesdis-i Na't-i Şerîf-i Nâbî isimli tesdis'in şerh ve tahlilidir. Şerh ve tahlile geçmeden önce, Tesdis-i Na't-i Şerîf-i Nâbî'nin metnini veriyoruz.

TESDÎS-İ NA'T-İ ŞERÎF-İ NÂBÎ

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

I

*Te'âlellâh zihî devlet-serâ-yı istifâdur bu
Güzîde-câ-yı ârâm-ı Nebiyy-i Müctebâ'dur bu
Egerçi sath-ı arz üzre velî fevka'l-'ulâdur bu
Dahîlek kây-ı acz ol ki melâz-ı inticâdur bu
"Sakin terk-i edebden kây-ı Mahbûb-ı Hudâ'dur bu"
"Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâ'dur bu"*

II

*Bu câ-yı pür-şeref nezd-i hakâyık-bîn-i dikkatde
Hakîkat Beyt-i Ma'mûr'a müraccahdır şerâfetde
Odur çün Kible-i dildâgân râh-ı mahabbetde
Ne şübhe Kâ'be'den ber-ter gelir miyâs-ı rifâatde
"Habîb-i Kibriyâ'nın hvâb-gâhıdır hakîkatde"
"Tefavvuk-kerde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'dur bu"*

III

*Melekler pâsbândır âsitânında bi-lâ-fâsıl
Ki âğûşunda olmuşdur o mâhî hâle-veş hâmil
Beni çün eyledin yâ Rabb O'na yüz sürmeğe nâil
Füyûz-ı hâk-i kudsünden bırakma çeşmimi âtil
"Bu hâkin pertevinden oldı deycûr-ı adem zâil"
"Amâdan acdı mevcûdât çeşmin tûtiyâdur bu"*

IV

*Mutahhar Ravzası bâğ-ı bihiştin reşk-nâkidür
Karînü'l-ayn iden cân-ı hazîni hâk-pâkidür*

⁹ Na't hakkında geniş bilgi için bkz. Tahirü'l-Mevlevî, a.g. Lügat, s.113; H. İbrahim Şener, Türk Divan Edebiyatında Na't ve Bazı Na't Mecmûaları, D.E.Ü. İlahiyât Fakültesi Dergisi, S: III, İzmir 1986, s.147-160; Emine Yeniterzi, a.g.e., s.1.

¹⁰ Bkz. Tahirü'l-Mevlevî, Tesdis-i Na't-i Şerîf-i Nâbî, Beyânü'l-Hak, II, yıl: 1, Sayı: 51, 2 Rebiü'l-evvel 1328 (1 Mart 1326), s.1080.

*O Hadrâ Kubbe ki genc-i defnîn evce hâkîdür
Onun şevkı-y-le gör ebri nasıl sûzişle bâkîdür
“Felekte mâh-ı nev Bâbu's-selâm-ı sîne-çâkîdür”
“Anun kandîli Cevzâ matla-ı nûr u ziyâdur bu”*

V

*Hulûs-i kalb ile Tâhir dem-â-dem yalvar Allah'a
Seni tekrâr sevki için dil-efkârâne ol râha
Şeref-yâb oldığın demde O âli'l-âl olan câha
Salât-i müznibânen eyleyüp takdîm O Şâh'a
“Mürâ'ât-ı edeb şartı-y-la gir Nâbî bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândur buse-gâh-ı en biyâdur bu”
[Nâbî]; Tâhiru'l-Mevlevî (Olgun)¹¹*

TESDİS-İ NA'T-İ ŞERİF-İ NÂBİ VE TAHLİLİ

Tesdis-i Na't-i Nâbî'yi tahlil ederken, Tâhiru'l-Mevlevî'ye ait dört mısradan oluşan mısralar üzerinde durulacak, ardından da asıl Na't-i Şerîf'in beyitleri ele alınarak, incelenecektir.

*Te'âla'llâh zihî devlet-serây-ı ıstıfâdır bu
Güzîde-câ-yı ârâm-ı Nebiyy-i Müctebâ'dır bu
Egerçi sath-ı arz üzre velî fevka'l-'ulâdır bu
Dahîlek kây-ı acz ol ki melâz-ı inticâdır bu*

“Sübhâne'llâh!, hayret! Bu, ne hoş, ne güzel mutluluk veren bir devlet ve sa'âdetdir. Bu Ravza-i Mutahhara, seçkin bir peygamber olan Allah Resûlü'nün istirahatgâhı olarak seçilmiş bir yerdir. Fakat burası, yeryüzünde en yüce bir yerdir. Ya Resûlallah! Sana sığındım, yalvarırım. Çünkü burası, acz içinde olan kişilerin bulunduğu semt ve mahallenin sığınıp yalvaracakları yerdir”.

İlk mısraın başında bulunan te'âla'llâh bir fiil ve fâilden ibaret olup “Allah, yüce oldu” anlamına gelmektedir. Bunun dışında bir deyim olarak da, insanı hayrete düşüren şey karşısında, hayretini izhar etmek maksadıyla “Sübhâne'llâh” veya “fe-Sübhâne'llâh” şeklinde söylenmektedir. Esâsen Sübhâne'llâh'ın anlamı “Allah'ım, seni noksan sıfatlardan tenzih ederim” demektir. Nitekim “(Melekler) de: Seni tenzîh ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok.. demişlerdi”¹² âyetinde bu anlamda gelmiştir.

Birinci mısradaki ikinci kelime zihî dir. “Ne hoş, ne güzel, fevkalâde” anlamlarına gelen, bazan da hayret ifade eden bu kelimenin ilk harfi, bazı Osmanlıca ve Farsça sözlüklerde¹³, zâ harfini üstün (<e) okumak suretiyle zehî şeklinde

¹¹ Metin için Bkz. Beyânü'l-Hak, Der-sa'âdet, 2 Rebî'ü'l-evvel-sene 1328 (1Mart 1326), Sayı: 51, II, 1080. Ayrıca bkz. Tahir Olgun, Çilehâne Mektupları (Haz. C. Kurnaz, G. Erişen), Ankara 1995, s.154-155 (Divançe-i Tahir (D)'den naklen, s.33-35).

¹² Bakara, 2/32.

¹³ Ş. Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, s.692; İbrahim Olgun-Cemşid Dirahşân, Farsça-Türkçe Sözlük, Ankara 1984, s.188.

yazılmaktadır. Başka bir Farsça Sözlükte¹⁴ ise, zâ harfi (<i>i</i>) şeklinde esre okunarak zihî şeklinde yazılmakta ve şu Farsça beyit de buna örnek gösterilmektedir.

*Hem o râhdân hem feres râhver
Zihî şâh merkeb zihî şeh-vâr (Nizâmî)*

"Hem o, yolu biliyor; hem at rahvân. Ne fevkalâde at, ne fevkalâde binici."¹⁵ Türk teleffuzuna uygun düşün de zihî şeklindedir.

Bu mısradaki bulunan devlet-serâ bir vasf-ı terkibîdir. Buradaki devlet, tâlih, ikbâl, mutluluk, servet anlamlarına gelmektedir. Serâ (sarây) ise, konak, köşk anlamlarına geldiği gibi, bir de serâiden kökünden, âhenk, çalma ve oynama manalarına gelmektedir. İstifâ ise, Arapça safâ kökünden olup seçmek demektir. "Allah Âdem'i, Nüh'u, İbrahim âilesini ve İmrân âilesini seçip âlemlere üstün kıldı"¹⁶ âyetinde bu anlama gelmektedir.

Güzide-câ-yı ârâm: Vasf-ı terkibi ile birlikte izâfet tamlamasıdır ki, "dinlenme ve istirahat yeri olarak seçilmiş" anlamına gelmektedir. Nebiyy-i Müctebâ da bir sıfat tamlamasıdır ve Seçkin Peygamber demektir. Terkipleri birleştirdiğimiz zaman, mısraın anlamı: "Burası (Ravza-i Mutahhara), seçkin peygamber olan Hz. Peygamber'in dinlenmesine tahsis edilmiş seçkin bir istirahatgâhdır" demek olur.

İlave üçüncü mısradaki egerçi kelimesi her ne kadar anlamındadır. Sath-ı arz, yeryüzü demektir. Fevka'l-ulâ, en yüce ve yüksek, anlamına gelmektedir. Buna göre, mısraın anlamı: "Her ne kadar, Resûlullah'ın kabri, yeryüzünde ise de, onun bulunduğu yer, en yüksek yerdir." demek olur.

Dördüncü mısradaki dahilek, sana iltica ediyor, sığınıyorum, anlamında bir deyimdir. "Dahilek yâ Resûlallah = Ey Allah Resûlü sana sığınıyorum" örneğinde olduğu gibi. Kûy, mahalle, sokak, semt anlamlarına gelir. Kûy-ı acz: Âciz ve şefâ'ata muhtac olanların yeri; melâz-ı inticâ: Münâcât edilecek, yalvarılacak yer, demektir. Buna göre, "Sana sığınıyorum ey Allah Resûlü! Burası, âciz ve şefâ'ate muhtac olanların yeri ve yalvarma sığınağıdır " anlamını ifade etmektedir.

Na't-i Şerif-i Nâbî 'nin, tesdis yapılan ilk beytine bakıyoruz.

*"Sakın terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ'dur bu"
"Nazargâh-ı İlâhî'dür makâm-ı Mustafâ'dur bu"¹⁷*

Bu ilk beyitte, Nâbî'ye refakat eden Râmî Mehmed Paşa'ya, gitmekte oldukları yerin neresi olduğu, a'zamî derecede saygı gösterilmesi gereken bir yer olduğu, nâzikâne ve zarifâne hatırlatılmaktadır. Elbette orası, a'zamî derecede saygı gösterilmesi gereken bir yer olduğu gibi, Allah'ın sevgili Habîb'inin merkad-i şerifinin bulunduğu "Kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ"dır. Orası, aynı zamanda, Allah'ın bakmakta olduğu "Nazargâh-ı İlâhî "; Kubbe-i Hadrâ 'nın altında "Makâm-ı Mustafâ"dır.

¹⁴ Ziya Şükûn, Ferheng-i Ziya (Gencine-i Güftâr), İstanbul 1967, II, 1098.

¹⁵ Ziya Şükûn, Farsça-Türkçe Lügat (Ferheng-i Ziya), MEB, İstanbul 1967, II, 1098.

¹⁶ Âi-i İmrân, 3/ 33.

¹⁷ Bu Na't-i Şerif'in tamamı için bkz. Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divânı II, İstanbul 1997, II, 952 (Harfû'l-vav, 655/ 1-5)..

Tesdîs-i Na't-i Şerîf'in ikinci bendini oluşturan ilâve dört mısra ile anlamlandırını veriyoruz.

*Bu câ-yı pür şeref nezd-i hakâyık-bîn-i dikkatde
Hakîkat Beyt-i Ma'mûr'e müraccahtır şerâfetde
Odur çün Kible-i dil-dâdegân râh-ı mahabbetde
Ne şübhe Kâ'be'den ber-ter gelir mikyâs-ı rif'atde*

"Burası, dikkatle bakıp gerçekleri görenlerin nazarında çok şerefli bir yerdir. Burası, şerefli olma yönünden esâsen, Beyt-i Ma'mûr'a tercih edilmiştir, ondan daha şerefli ve üstündür. Çünkü aşk yolunda âşıkların Kiblesi odur. Hiç şüphesiz ki, şeref ve rütbe sözkonusu olduğunda Kâ'be'den daha üstündür."

İlk mısradaki bulunan câ-yı pür-şeref terkihi, çok şerefli olan yer, anlamındadır. Nezd-i hakâyık-bîn-i dikkat zincirleme terkihin anlamı ise, gerçekleri görebilen basîret sâhibi kişiler nazarında demektir. İkinci mısradaki geçen Beyt-i Ma'mûr (Bakımlı Ev), Kur'an' da¹⁸ el-Beytü'l-Ma'mûr şeklinde geçmektedir. Beyt-i Ma'mûr: Bir rivayete göre, 7. kat gökte tam Kâ'be'nin karşısında bulunan bir mesciddir. Adı Durâh veya Darîh olan bu mescidi, her gün yetmiş bin melek ziyaret ve tavaf eder. Ondaki çıkanlar, kıyamete kadar bir daha ona dönmezler.¹⁹ Mekke'de bulunan ve müslümanların Kiblesi olan Kâ'be, Beyt-i Ma'mûr'un sanki izdüşümü gibidir.

Üçüncü mısradaki dil-dâdegân terkihinin anlamı gönül vermiş, âşıklar demektir. Râh-ı mahabbet terkihi ise, aşk ve sevgi yolu, anlamına gelmektedir. Buna göre, mısranın anlamı: "Çünkü, aşk ve sevgi yolunda gönül veren âşıkların Kiblesi odur." demek olur. Dil-dâdegân terkihi ile, Allah Resûlü'ne âşık olanlar kasedilmiş olmalıdır.

Dördüncü mısradaki ne şübhe'nin anlamı, hiç şüphesiz, demektir. Kâ'be'den ber-ter ise, Kâ'be'den daha üstün, anlamındadır. Mikyâs-ı rif'at, derecelemede, demektir.

*"Habîb-i Kibriyâ'nun hvâb-gâhıdır hakîkatde "
" Tefevvuk-kerde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'dur bu "*

Na't-i Şerîf-i Nâbî'nin ikinci beyti olan bu beytin anlamı şudur:

"Gerçekte bu Ravza-i Mutahhara, Yüce Allah'ın sevgilisi Hz. Peygamber'in uyku mahalli,istirâhat-gâhıdır. Böyle olmakla birlikte burası, derece itibarıyla Yüce Allah'ın Arş-ı A'lâsı'ndan daha üstündür."

İlk mısradaki Habîb-i Kibriyâ terkihi, Yüce Allah'ın Sevgilisi, dostu, anlamına gelmektedir. Aslında Habîb²⁰, Hz. Pegamber'in lâkabıdır. Peygamberlerden bazılarının da lâkapları vardır. Bir kaçını sayalım.

Ebü'l-beşer Hz. Âdem'in lâkabı Safiyyullâh (Allah'ın temiz kulu); Tûfandan kurtulduğu için Hz. Nûh'un Neciyyüllâh; Allah, kendisi ile konuştuğu için Hz. Mûsâ'nın Kelimullâh'tır. Kur'an'da: "Ve Allah, Mûsâ'ya da konuşmuştu"²¹ buyrulmuştur. Allah'ın dostu olduğu için Hz. İbrahim'e Halîlu'llâh denilmiştir. Bir

¹⁸ Tûr, 52/ 4: "Andolsun...Ma'mûr (bakımlı, şen) Eve".

¹⁹ Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1991, IX, 76.

²⁰ Habîb hakkında bkz. Emine Yeniterzi, Divan Şiirinde Na't, Ankara 1993, s.177.

²¹ Nisâ, 4/ 164.

âyette: "Allah, İbrahim'i dost edinmişti."²² denilmektedir. Hz. İsa 'ya da Rûhu'llâh, lâkabı verilmiştir.²³ Süleyman Çelebi (v.1422), şu beyitte Hz. Peygamber'in Allah'ın Habîb'i olduğuna işaret etmektedir.

*Mustafâ'yı kendüye kıldı Habîb
Cümle derdlülere ol oldı tabî²⁴*

Beytin ikinci mısrasında tefevvuk-kerde-i Arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ gibi zincirleme (tetâbu-'ı izâfât) bir terkip yer almaktadır. Burada, üstün gelmek anlamına gelen tefevvuk kelimesi Arapça bir mastar, olmuş anlamına gelen kerde ise ism-i meful olup Farsça kerden (olmak, yapmak) mastarından yapılmıştır. Buna göre tefevvuk-kerde: Üstün olmuş, kılınmış, demek olur. Yüce Allah 'ın Arş demek olan Arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'daki Arş'ın kelime anlamı: Çardak (çâr-tâk), gölgelik (sâye-bân), çatı, kubbe demektir. Kâmûs-ı Türkî 'de²⁵ şu bilgiler verilmektedir. Arş, Allah (c.c.)'ın dokuzuncu kat gökte, var olduğu düşünülen tahtı (serîr)'dir ki, O'nun kudret ve azametinin tecelli etmesinden kinayedir. Arşu'r-Rahmân, Arş-ı A'lâ, gibi. Heyet ilmîne (Astronomi) göre ise Arş, bütün felekleri kaplamış, yıldız ve gezegenlerin bulunmadığı dokuzuncu ve en yüksek felek ki, felekü'l-eflâk, felek-i a'zam, felek-i atlas da denilmektedir. Kur'an 'da: "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arş üzerinde hükümrân olan Allah'tır."²⁶ denilmektedir. Arş'ın bir başka tanımı: "Yaratıkların en büyüğü ve bütün varlığı kuşatandır."²⁷ Buna göre, zincirleme bir terkip olan tefevvuk-kerde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'nın anlamı: "(Ravza-i Mutahhara), üstünlük yönüyle, Yüce Allah 'ın Arş'ından üstündür" demek olur.

Tesdis-i Na't-i Nâbî 'nin üçüncü bendinin ilave dört mısraı :

*Melekler pâsbândur âsitânında bi-lâ-fâsıl
Ki âgûşında olmuştur o mâhî hâle-veş hâmil
Beni çün eyledin yâ Rab O'na yüz sürmege nâil
Füyûz-ı hâk-i kudsinden bırakma çeşmimi âtil*

"Melekler, (Ravza-i Mutahhara)'nın eşliğinde, aralıksız nöbet tutmakta ve beklemektedirler ki, ayın etrafındaki hâle gibi o Mâh (Resûlüllah)'ı kucaklarında taşımaktadırlar. Allah'ım, O'na yüz sürmeyi, ziyaret etmeyi bana nasibettin (çok şükür). Mübarek toprağının feyizlerinden gözlerimi mahrum etme, yaş döksün, ağlasınlar ".

İlave mısralarda geçen kelimelerden pâsbân, gece bekçisi, nigezbân, muhafız demektir. Âsitân, eşik, dergâh, bârgâh anlamlarına gelir. Bi-lâ-fâsıl, aralıksız, devamlı demektir. Âgûş, kucak; hâle, ayın etrafında zaman zaman görünen ışıltı dairesi ki, ay ağılı da denir. Hâle-veş ise, ay ağılı gibi anlamındadır. Hâmil, yüklü,

²² Nisâ, 4/ 125.

²³ Lâkaplar için bkz. İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s.18, 392, 290, 204, 197, 413.

²⁴ Süleyman Çelebi, Mevlid (Haz., Faruk K. Timurtaş), İstanbul 1990, s.13 (beyit: 70); Ahmed Aymutlu, Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif, İstanbul 1995, s.83 Beyit: 68).

²⁵ Ş. Sâmî, a.g.e., s.932 (Arş mad.).

²⁶ A'râf, 7/54.

²⁷ Hüsnü, Mirât-ı Akâyid, İstanbul 1304, s.32; Arş için ayrıca bkz. İ. Pala, a.g. Sözlük, s.39.

taşıyan demektir. Füyûz-ı hâk-i kuds zincirleme terkihi feyizlerin akıp çoştığı temiz ve kutsal toprak demektir. Çeşm, göz; âtil, boş, işsiz, terkedilmiş anlamlarına gelmektedir.

Tesdîs-i Na't-i Nâbî 'nin üçüncü bendinin Nâbî 'ye âit beyti:

*"Bu hâkin pertevinden oldı deycûr-ı adem zâil"
"Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtiyâdur bu"*

"Bu toprağın (Ravza-i Mutahhara) nûr ve ziyâsından yokluk karanlığı zâil olup gitti. Kâinât ve içindeki varlıklar gözlerini, buhardan oluşan buluttan (amâ) açtı ve bu toprak o gözlere sürme olmuştur."

Beytin ilk mısrasında geçen hâkin pertevi'nden maksat, Ravza-i Mutahhara olmalıdır. Bu toprağın ziyâ ve nurlu oluşunun sebebi ise, Hz. Peygamber'in o toprakta medfûn olmuş olmasındandır. Deycûr-ı adem, yokluk karanlığı anlamınadır. Varlığın zıddı olan yokluk, vücûd bulmadıkça karanlık demektir. Buna göre, ilk mısraın anlamı: "Bu nurlu toprakta medfûn olan Hz. Peygamber'in nûrundan (Nûr-ı Muhammedî) yokluk karanlığı silinmiş, zâil olmuş, "kûn" emriyle²⁸ kâinât ve içindeki varlıklar yaratılmıştır."

İkinci mısradaki amâ, bulut, yoğun ve karanlık bulut, hafif ve ince bulut, ahadiyet mertebesi, anlamlarına geldiği gibi, buna Amâ-i mutlak, gaybû'l-gayb, hakikatü'l-hakâyık²⁹ gibi isimler de verilmektedir. Mısrada geçen tûtiyâ, bu isimle bilinen taşın göze sürme olarak çekilen tozudur. Bir de: "Bir nevi' beyaz maden ki kalaya benzer ve eski zaman kimyâgerleri indinde ma'lûmu'l-ism mechûlû'l-cevher bir nevi' cism-i azîz-i mevhum"³⁰ şeklinde tarif edilmektedir. Buna göre, mısraın anlamı: "Bütün varlık, hakikatü'l-hakâyık olan ve koyu bulut denilen amâ (töz, cevher)'dan gözlerini açtı, yaratıldı. Ravza-i Mutahhara'nın toprağı da bu gözlere sürme olarak çekilmiştir." Amâ, bir de görmez anlamına geldiğinden tevriyeli kullanılmıştır. Amâ ile çeşm arasında tezâd sanatı vardır. Burada, Farsça bir kelime olan ve göz anlamına gelen çeşm, Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-ı Şerîf-i Nâbî'de müfred olarak verildiği hâlde, Abdülkadir Karahan'ın Nâbî isimli eserinde³¹ verdiği metinde, iki göz anlamında dü-çeşm şeklinde verilmiştir. Emine Yeniterzi de Türk Edebiyatında Na'tlar isimli eserinde³², A. Karahan'dan aynen nakletmiştir. İskender Pala ise, Şâir Nâbî Hayriye (İstanbul 1989) isimli eserin iç kapağında, talik yazı ile verdiği metinde, bu mısra "Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtiyâdur bu" şeklindedir. Vezin açısından bakıldığında dü-çeşmin şekli daha uygun düşmektedir. Biz ise, çeşm kelimesi nekre (gayr-i mu'ayyen) olarak zikredildiğinden, çeşm denildiğinde yek-çeşm değil, dü-çeşm (iki göz) anlaşılacağı açık olduğundan, çeşmin şeklini tercih ettik.

²⁸ Bkz. Yâsîn, 36/ 82 "O'nun işi, bir şeyi(n olmsını) istedi mi ona, sâdece "ol" demektir, hemen oluverir."

²⁹ Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1991, s.45.

³⁰ Hüseyin, İlâveli Müntehebât-ı Lügât-ı Osmâniye, İstanbul 1298, I, 204.

³¹ Bkz. A. Karahan, Nâbî, İstanbul 1987, s.150.

³² Bkz. E. Yeniterzi, Türk Edebiyatında Na'tlar, Ankara 1993, s.40.

Tesdîs-i Na't-i Şerîf-i Nâbî'nin dördüncü bendinin ilâve dört mısraı:

*Mutahhar Ravzası bâğ-ı bihiştin reşk-nâkidür
Karînü'l-ayn iden cân-ı hazîni hâk-i pâkidür
O Hadrâ kubbe ki genc-i defînin evce hâkidür
Onun şevkiyle gör ebri nasıl sûzişle bâkîdür*

“Medîne-i Münevver'e'de Resûlüllah'ın medfûn bulunduğu Ravza-i Mutahhara, cennetin kıskanacağı bir yerdir. Çünkü orada Kâinatın Efendisi, Hakk'ın Habib'i medfûndur. Onun kutsal toprağı, üzüntüden bunalanları sevince boğan, hem-sohbet ve arkadaş olandır. O yeşil kubbe ki, kendisinde gömülü hazîneyi (Hz. Peygamber) zirveye çıkarandır. Onun aşk ve şevkiyle bak gör ki bulut, yana-yakıla nasıl ağlayıp gözyaşı döküyor.”

İlk mısradaki geçen bâğ-ı bihişt (behişt), cennet ve cennet bağı demektir. Reşk-nâk, kıskanç anlamınadır. İkinci mısradaki karînü'l-ayn, can dost, arkadaş, sevinmeye sebep olan, bir de gözü sürmeli olan anlamlarına gelmektedir. Cân-ı hazîni, son derece üzüntülü olan kişi demektir. Hâk-i pâk, temiz ve kutsal toprak demektir.

Üçüncü mısradaki geçen Hadrâ kubbe (Kubbe-i Hadrâ), gökyüzü anlamına gelmekle beraber, Ravza-i Mutahhara'nın üzerindeki yeşil renkli kubbe kastedilmiş olmalıdır. Genc-i defîni, gizli hazîne demektir. Sûzişle bâkî, yana-yakıla ağlayan, demektir.

Na't-i Nâbî 'nin 4. beyti:

*“Felekte mâh-ı nev Bâbu's-Selâmuñ sîne-çâkîdür
Anun kandîli cevzâ matla'-ı nûr u ziyâdur bu”*

İlk mısradaki geçen felek, gökyüzü; mâh-ı nev ise, yeni doğmuş ay, hilâl anlamına gelmektedir. Bâbü's-Selâm: Ravza-i Mutahhara'nın giriş kapısıdır. Sîne-çâk: Yaralı kalp (mecrûhu'l-kalb), demektir.

İkinci mısradaki cevzâ, on iki burçdan biri olan ikizler burcu demektir. Diğer isimleri zü'l-cesedeyn, dü-peyker'dir. Esâsen ikizler denmesinin sebebi, tevemân isimli birbirinden ayrılmayan iki yıldız (pollux ve kastor) nedeniyleledir.³³ Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-i Şerîf-i Nâbî 'deki Nâbî'nin bu beytinin ikinci mısrasında cevzâ yerine, güneş anlamına gelen hûr kelimesi yazılıdır. Abdülkâdir Karahan'ın verdiği metinde³⁴ cevzâ (ikizler burcu)'ya, sehven olsa gerek, oğlak burcu diye mana verilmiştir. Buna göre beytin anlamı: “Gökyüzünde hilâl,Bâbü's-selâm'ın gönlü yaralı bir âşığıdır. Ona ışık veren yer ise, Ravza-i Mutahhara ve orada medfûn olan Hz. Peygamber'dir ”.

Tesdîs-i Na't-i Şerîf-i Nâbî'nin son bendinin ilâve dört mısraı:

*Hulûs-i kalb ile Tâhir dem-â-dem yalvar Allah'a
Seni tekrâr sevki itsin dîl-efkârâne ol râha
Şeref-yâb oldığın demde ol âlü'l-âl olan câha
Salât-i müznibânen eyleyüp takdîm Ol Şâh'a*

“Ey Tâhir, içtenlikle ve samîmiyetle, devamlı olarak, dua et, Allah'a yalvar

³³ İskender Pala, a.g. Sözlük, s.104.

³⁴ Abdülkâdir Karahan, Nâbî, s.151.

ki, seni yine O'nun yoluna, gönü (aşk-ı peygamberî) ile yaralı (mecrûhu'l-fuâd) olarak tekrar sevk edip göndersin. O yüceler yücesi makâmıla şereflendiğin sırada, O yüce Peygamber'e günâhkâr bir kimse olarak salât ü selâmlarını takdim et".

Bu dört mısradaki geçen dem-â-dem, ân be-ân, her dâim, devamlı anlamındadır. Dil-efkârâne, kalbi yaralı olana yakışır tarzda demektir ki, dil-fikâr da bu manayadır. Şeref-yâb, şereflenen, şeref kazanan, anlamındadır. Âlü'l-âl: A'lâ, pek âli, bâlâ-ter, yüceler yücesi, anlamlarına gelmektedir. Salât-i müznibâne: Günâhkâra yakışır tarzda, günâhkâr bir kimsenin Allah Resûlü'ne salât ü selâm getirmesi. Son mısradaki Şâh'dan maksat, Hz. Peygamber'dir.

*Her kemâlât ile kâmil Şâh idi
Anun için Ol Habîbu'llâh idi*³⁵

Na't-i Nâbî'nin son beyti:

*"Mürâ'ât-ı edeb şartı-y-la gir Nâbî bu dergâha
Matâf-ı kudsiyândur bûse-gâh-ı enbiyâdur bu"*

"Ey Nâbî, bu dergâha (Ravza-i Mutahhara), edepli olmanın kuralları neler ise, onlara ri'âyet ederek gir. Çünkü bu Dergâh, âlem-i lâhût sâkinleri olan meleklerin ziyâretgâhları, tavâf ettikleri yerdir".

Beytte geçen mürâ'ât-ı edeb, edebe ri'âyet etme, uyma demektir. Matâf-ı kudsiyân: Matâf, tavf ve tavâf kökünden ism-i mekân veya mimli masdardır. Dönüp dolaşılacak, tavaf edilecek yer anlamındadır. Doğrusu metâf'dır, mütâf değildir. Kudsiyân: Kudsi, münezze, pâk, şerefli ve Allah'a, meleklerle ve âlem-i lâhût'a mensup anlamına gelmektedir. Âlem-i kudsi: Âlem-i lâhût, demektir. Kudsiyân: Kudsi kelimesinin Farsça çoğuludur³⁶, Lâhût âlemi sâkinleri olan melekler anlamındadır. Metâf-ı Kudsiyân: Meleklerin ziyâret ve tavâf ettikleri yer, Ravza-i Mutahhara, demektir. Bûse-gâh-ı enbiyâ: Bûse, bûsiden masdarından, öpme, öpüş anlamına ism-i mef'ûldür. Öpücük anlamında isimdir. Bûse-gâh'daki (-gâh) eki, Farsça'da mekan ve yer bildiren eklerdendir. Enbiyâ ise, nebî kelimesinin çoğulu ve peygamberler demektir. Buna göre Bûse-gâh-ı enbiyâ (Ravza-i Mutahhara): Hz. Peygamber'in elini öpmek üzere, Peygamberlerin toplandıkları, ziyâret ettikleri yerdir. Bilindiği gibi, bir ıztırap şâiri olan Fuzûlî (v.1556) de, kendisine yâr kabul ettiği Allah Resûlü Hz. Peygamber'in elini öpme arzusuyla bu dünyadan göçmüş ve "Mezarının toprağından bir testi yapıp onunla Resûlüllah'a su takdim etme, dolayısıyla elini öpmüş olma" işini geride kalan dostlarına havâle etmiş ve şöyle demişti:

*Dest-bûsî ârzûsiyle ger ölsem döstlar
Kûze eylen toprağı sunun anınla yâre su*³⁷

Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-ı Şerîf-i Nâbî isimli tesdîsi hakkında, malûmu i'lâm veyâ hâsılı tahsil kabilinden bilinenleri hatırlatmaya, belki bazı bilinmeyenleri de açmaya çalıştık. Asıl maksadımız, Tesdîs-i Na't-ı Şerîf-i

³⁵ Faruk K. Timurtaş, Mevlid, s.53 (b.433).

³⁶ Ş. Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, s.1058.

³⁷ Kenan Akyüz, S.Beken, S.Yüksel, M.Cunbur, Fuzûlî Dîvânı, Ank.1990,s.32 (Su Kasidesi b.12

Nâbî'nin metnini vermek, bilinenleri tekrar hatırlatmak, bilinmeyenler varsa onları da açmak idi. Bütün bu bilinenleri tekrardan sonra bir de, Nâbî'nin “..terk-i edeb..” terkiibinden hareketle, burada, Na 'ın yazılma sebebi dolayısıyla önemli olduğunu düşündüğümüz Edeb'den söz etmek istiyoruz.

EDEB

Başdan sona edebden ibaret olan tarikatlar için şu söz bir kural gibidir: “et-Turuku küllühâ âdâbün = Bütün tarikatlar edeb ve edeb kurallarına uymaktan ibarettir” Tarikatlar için edeb asıdır. Ancak, sosyal bir varlık olan insanın beşerî münasebetlerinde de edebin önemli bir yeri vardır. Bu yüzden, tarikatları aşarak, bu cümleye: “Bütün yollar edeb ve edeb kurallarından geçer” anlamını vermek de mümkündür. Edeb'in kelime anlamına baktığımızda, terbiye, güzel ahlâk (hüsn-i ahlâk), uygun davranışlar (etvâr-ı münâsebe), hicâb ve haya, zarâfet ve nâzîlik gibi anlamlara geldiğini görürüz.

Her şeyde olduğu gibi, edebde de tek örneğimiz: “Eddebenî Rabbî fe-ahsene te'dîbî = Beni Rabb'im terbiye etti, ne de güzel terbiye etti”³⁸ buyuran Allah Resûlü Hz. Peygamber'dir. Kur'an'da: “Andolsun Allah'ın Elçisi'nde sizin için Allah'a ve âhiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah'ı çok anan kimseler için, (uyulacak) en güzel bir örnek vardır.”³⁹ anlamındaki âyette buna işaret edilmektedir. Hz. Peygamber, diğer peygamberler gibi, belli bir topluma değil, bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. O yüzden evrensel ve herkes için en güzel örnek (üsve-i hasene)'tir. Şu iki âyet, bu evrenselliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır. “Biz seni ancak, bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat, insanların çoğu bilmezler”⁴⁰; “De ki: Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka tanrı bulunmayan, yaşatan, öldüren Allah'ın Elçisi'yim.”⁴¹ Dünya toplumuna Müjdeci (Beşîr) ve Uyarıcı (Nezîr) olarak gönderilen ve Üsve-i hasene olan bir peygamber, ahlâken de büyük bir ahlâk üzere olmalıdır. İşte Allah, Onun ahlâkını: “Ve sen, büyük bir ahlâk üzerindesin”⁴² diye tavsif etmiştir.

Nesib, Rîşte-i Cevâhir isimli eserinde edebi şöyle tarif etmektedir: “Edeb, nefsinin kavli-nâ-pesendîdeden ve ef'âl-i nâ-sencîdeden sıyânet idüp kişi kendinin ve nâsın hürmetini hıfz eylemeğe derler”.⁴³ Edeb, kişi kendisini hoş olmayan, manasız sözlerden, yerinde yapılmayan, ölçüsüz davranışlardan koruyarak kendisinin ve halkın hürmet ve saygısını kazanması ve devam ettirmesi, demektir. Onun için: “Edebü'l-mer'i hayrun min zehebîhî=Kişinin edebi, altunundan daha hayırlıdır” denilmiştir. Kişi, hiçbir zaman, haseb ve nesebiyle, soyu ve sopu ile övünmemelidir. Bunun için: “eş-Şerefü bi'l-edebi lâ- bi'n-nesebi=Şerefli ve say-

³⁸ es-Suyûtî Celâleddin b. Ebû Bekir, el-Câmi'u's-sağîr, Beyrut 1401 (1981), I, 25 (hadis no: 310); el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, Keşfü'l-Hafâ, Beyrut 1351, I, 70 (hadis no: 164)..

³⁹ Ahzâb, 33/21.

⁴⁰ Sebe', 34/28.

⁴¹ A'râf, 7/158.

⁴² Kalem, 68/4. .

⁴³ Nesib, Rîşte-i Cevâhir, İstanbul 1257, s.10

gın olmak, neseple değil, edebledir ⁴⁴ denilmiştir.

Ehl-i tasavvufa göre ise edeb: "et-Tasavvufu küllühü âdâbun=Tasavvuf, baştan sona edebden ibarettir " şeklindedir. Bir mevhibe-i Sübhâniyye ve lâtif-e-i Rabbâniyye olan edebden mahrum ve yoksun olmak ise, bir insan için en büyük felâkettir. Edeb gibi güzel huy ve şereften mahrum olanlar, ne kadar zengin, aristokrat ve soylu âileden olurlarsa olsunlar, hiçbir kimsenin nazarında saygınlıkları yoktur, olamaz. Aksine, akl-ı selim ve sağduyu sahibi, edebiyale erkânıyla dikkat çeken ve güzel huy ve ahlâk ile bezenmiş bir kişi -sıradan bir âile içinde yetişmiş de olsa- herkes tarafından saygı ve hürmete lâyık, güvenilir bir kişi olarak kabul edilir.

Bütün bu söylenenler birleştirildiğinde mürşid mürîdinin; öğretmen öğrencisinin; baba çocuğunun, psikolojik durumlarını, onlarda var olan çeşitli kabiliyetleri gözönüne alarak, onları kabiliyet ve karakterleri doğrultusunda terbiye ederek yetiştirmeleri ve içinde buldukları zamanın şartlarına göre hazırlamaları, en başta gelen görevlerindedir. ⁴⁵

Bir insan, edebden nasibini almamış veya gafletten dolayı edebi terkeder, edepli olması gereken yerde bî-edebâne davranış içerisinde bulunursa elbette o, birileri tarafından uyarılır, nasıl bir davranış içinde bulunması lâzım geldiği -rütbesi ve bulunduğu makam ne olursa olsun- ona hatırlatılır. İşte, hacca giderken, Kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ olan Medîne-i Münevvere'ye yaklaşıldığı sırada, vaktin gece olması, gafletten ve yol yorgunluğundan olsa gerek, Resûlullah'a olan aşkından dolayı Nâbî'nin gözlerine uyku girmediği hâlde, hem de Kible'ye karşı ayaklarını uzatarak uyuyakalan devlet erkanından Râmî Mehmed Paşa (v.1707)'ya, şâirimiz Yûsuf Nâbî'nin: "Sakın terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ'dur bu / Nazargâh-ı Îlâhîdür makâm-ı Mustafâ'dur bu " diyerek onu uyarması, gidilmekte olan yerin neresi olduğu ve nasıl bir davranış içinde olunması gerektiğini hatırlatması, bu yüzdendir.

Edebden söz açmışken, bir iki şey daha ilâve edelim. Arapça bir beyitte şöyle denilmektedir:

*Leyse'l-yetîmü'llezî kad-mâte vâlidühû
İnne'l-yetîme yetîmü'l-akli ve'l-edebi*

"Yetim, babası ölmüş olan değildir; asıl yetim, akıl ve edebden yoksun olan çâresizlerdir". ⁴⁶

Ravzatu'l-Îmân isimli mesnevî şâiri Halîlî (v.1678):

*Hîç yetîm olmaz yetîm-i ümm ü eb
Bil yetim oldur ki düşdi bî-edeb* ⁴⁷

diyerek, sanki bu Arapça beyti nazmen tercüme etmiş gibidir.

Makâlemizi, edebin önemine binâen, Halîlî'nin Ravzatu'l-Îmân isimli mesnevisinin son bölümü olan Bâbün fî Beyâni Âdâbi's-Salât'dan bazı beyitleri, burada vererek, bitiriyoruz.

⁴⁴ Şeyh Remzi er-Rufâ'i, Tasavvuf, İstanbul 1327, Sayı: 14, s.3.

⁴⁵ Ömer Nasühî (Bilmen), Mehâsin-i Edeb, Beyânü'l-Hak, IV, 1800.

⁴⁶ Fuâd İrifî Vassâf, Muhâdarât-Muktetafât, İstanbul, tsz., I, 234 (Sayı: 13, 14, 15, 16).

⁴⁷ Halîlî, Halîlî ve Ravzatu'l-Îmân Mesnevisi (Giriş-Metin-Muhteva-Tahlil) (Haz. H. İbrahim Şener), İzmir 1999, s.241.

*Gel edeb öğren edeb öğren edeb
Olmak istersen eger makbûl-i Rab*

*Nûrdan baş üzre tâc oldu edeb
Râh-ı zulmetde sirâc oldu edeb*

*Dâfi'-i şerr ü belâ oldu edeb
Jeng-i dil üzre cilâ oldu edeb*

*Kimse gönlin yıkılmamak oldu edeb
Hiç rızâdan çıkmamak oldu edeb*

*Ehl-i gamda olsa şâd oldu edeb
Kimde olsa ber-murâd oldu edeb*

*Münkesir kalbe safâ oldu edeb
Hasteye aynu'ş-şifâ oldu edeb*

*Dil-nüvâz u dil-pezîr oldu edeb
Kimde olsa bî-nazîr oldu edeb*

*Enbiyâlar hasleti oldu edeb
Evliyâlar san'atı oldu edeb*

*Şefkat ü mihr ü vefâ oldu edeb
Hây u hulk-i Mustafâ oldu edeb*

*Bî-edeblik oldu her yerde harâm
Kande olsan bâ-edeb ol ve's-selâm ⁴⁸*

⁴⁸ Halili, a.g.e., s.242-243.